

**ZARASŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS
ADMINISTRACIJOS
Statybos ir urbanistikos skyrius**

**2021 METŲ VEIKLOS ATASKAITA
KULTŪROS PAVELDO
SRITYJE**

Vyriausioji
specialistė
Valentina
Biveinienė
2021 m.

Nekilnojamojo kultūros paveldo apžvalga Zarasų rajono savivaldybės teritorijoje

Lietuvoje kultūros paveldas apibrėžiamas kaip karta iš kartos paveldimos, perimamos, sukurtos ir perduodamos kultūros vertybės, svarbios etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu¹. Strateginiuose dokumentuose įvardinamas Lietuvos Respublikos įsipareigojimas rūpintis lietuvių ir kitų tradicinių Lietuvos Respublikos etninių grupių etninio tapatumo, materialiojo ir nematerialiojo kultūros paveldo išsaugojimu².

Zarasų rajono savivaldybės teritorija pasižymi nekilnojamojo bei kilnojamųjų kultūros paveldo objektų gausa ir įvairove.

Remiantis Kultūros paveldo departamento duomenimis 2021 m.³ Kultūros vertybių registre įrašyti 467 nekilnojamieji kultūros paveldo objektai, iš jų:

	Kultūros paveldo objektų klasifikacija	2021 m.
1.	Kultūros paveldo objektai, turintys paminklo statusą	82
2.	Nekilnojamieji kultūros paveldo objektai, turintys valstybės saugomo objekto statusą	153
3.	Nekilnojamieji kultūros paveldo objektai, įrašyti į registrą (registriniai)	219
4.	Nekilnojamieji kultūros paveldo objektai, turintys savivaldybės saugomo objekto statusą	1

Remiantis Kultūros paveldo departamento duomenimis 2021 m.⁴ Kultūros vertybių registre įrašytos 45 kilnojamiosios kultūros vertybės.

Didžiąją daugumą kilnojamųjų paveldo vertybių sudaro sakraliniai daiktai, laikomi įvairiuose rajono bažnyčiose.

Kultūros paveldo objektams **apsauga yra panaikinta:**

Eil Nr.	Unikalus objekto kodas	Kultūros paveldo pavadinimas	Adresas
1.	940	Suvieko dvaro sodybos fragmentai	Zarasų rajono sav., Suvieko sen., Suvieko k.,
2.	2628	Stogastulpis ir rodyklė į K. Būgos gimtinę	Zarasų rajono sav., Dusetų sen., Pažiegės k.,
3.	21258	II-ojo pas. karo vokiečių karių kapinės	Zarasų rajono sav., Salako sen., Pagrandų k.,
4.	2644	Ornamentuotas kryžius su Nukryžiuotojo ir Rūpintojėlio skulptūromis	Zarasų rajono sav., Degučių sen., Baibių k.,
5.	2639	Ornamentuotas kryžius su Nukryžiuotojo skulptūra	Zarasų rajono sav., Degučių sen., Drobu k.,

¹ L7. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, suvestinė redakcija 2019-08-01 – 2019-12-31, 2 str. 13 p., prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15165/asr>

² Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907 patvirtinta Nacionalinio saugumo strategija, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2017-01-26, 18.14.6 p., prieiga per internetą: <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2/asr>

³ <https://kvr.kpd.lt/#/>

⁴ <https://kvr.kpd.lt/#/>

6.	15763	Stogastulpis su ornamentuotu kryželiu ir Nukryžiuotojo skulptūra	Zarasų rajono sav., Degučių sen., Cholopovkos k.,
7.	11372	Kapinės	Zarasų rajono sav., Zarasų sen., Avilių k.,
8.	16932	Pastatas	Zarasų rajono sav., Degučių sen., Murliškių k.,
9.	16934	Pakabinamas tiltas	Zarasų rajono sav., Zarasų sen., Mineikiškių k.

Nekilnojamojo paveldo vertybes sudaro šios objektų grupės: dvarų sodybos, maldos namai, senovės gyvenvietės, kapinės – pilkapiai, kalnai – piliakalniai, kiti sakraliniai objektai, kiti pastatai – objektai.

Taigi, Zarasų rajono savivaldybėje dominuoja sakralinis paveldas, kuris, sudėjus maldos namus, koplyčias – koplytstulpius bei kitus sakralinius objektus. Sakralinis kultūrinis paveldas išsiskiria medinio sakralinio gausa, kuris sudaro daugiau nei pusę visų sakralinių kultūros paveldo objektų – tai jau minėtos koplyčios, koplytstulpiai bei medinės bažnyčios.

Didžioji dalis sakralinio paveldo objektų yra laisvai prieinami lankytojams, nes koplyčios, koplytėlės ir koplytstulpiai stovi atvirose erdvėse. Maldos namai taip pat yra atviri visuomenei, tačiau jų lankymas yra ribotas, ypač kaimuose esančių maldos namų, kurie dažniausiai būna atrakinti tik mišių metu savaitgaliais. Tačiau daug kultūros paveldo objektų priklauso privatiems asmenims, todėl juos apžiūrėti lankytojams yra sudėtinga. Norint apžiūrėti privačioje teritorijoje esantį objektą, reikalinga iš anksto susiderinti su valdytoju – vadovaujantis LR Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo Nr. IX–2452, penktojo skirsnio, 25 straipsniu⁵.

Nekilnojamojo ir kilnojamojo kultūros paveldo objektų vertingųjų savybių tikslinimas, teisinės apsaugos suteikimas (panaikinimas) ir teritorijos ribų nustatymas

2021 metais Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos patikslino 3 kultūros paveldo objektų teritorijų ribas ir/ar vertingąsias savybes Zarasų rajone.

Lietuvos Respublikos kultūros ministras 2021 m. sausio 7 d. įsakymu Nr. ĮV— „Dėl kultūros objektų įrašymo į kultūros vertybių registrą“ įtraukė ⁶ 11 naujų kultūros paveldo kilnojamųjų objektų ir patikslino 6 kultūros paveldo kilnojamųjų objektų duomenys:

⁵ Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymas 2004 m. rugsėjo 28 d. Nr. IX-2452

⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/998f6af39c3d11e68adcda1bb2f432d1/asr>

Eil. Nr.	Kilnojamosios kultūros vertybės pavadinimas (pagal klasifikatorių), vertybės vardas ar vardų sąrašas	Kilnojamosios kultūros vertybės kultūrinė vertė	Kilnojamosios kultūros vertybės pagrindiniai duomenys: autorius; mokykla, dirbtuvė, gamykla, leidykla; sukūrimo/pagaminimo vieta ir laikas; stilius; medžiaga, technika	Savivaldybės pavadinimas, kurioje saugoma kilnojamoji kultūros vertybė	Pastabos
1.	Paveikslas „Nekaltojo Prasidejimo Švč. Mergelė Marija“ su aptaisais, karūna, votais ir votų rinkiniu:	Meninė, istorinė, kompleksinė	Lietuva	Zarasų r. Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 14697, kitas kodas DV 3553 Kultūros vertybių registre – <u>Paveikslo „Marija“ aptaisas</u>
1.1.	1. paveikslas „Nekaltojo Prasidejimo Švč. Mergelė Marija“ su aptaisais	Ikonografinė	XX a. (?) (paveikslas) / XVII a. pab. – XVIII a. pr. (aptaisai) Barokas (aptaisai) Drobė, aliejus (paveikslas) / vario lydinys: kalimas, kalstymas, raižymas, karpymas, puncavimas; sidabravimas (aptaisai) / sidabras: kalimas, kalstymas, karpymas; (mėnulis)	Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 43854
1.2.	2. karūna	Tipologinė	XVIII a. II p. Rokokas Sidabras: kalimas, kalstymas, karpymas, puncavimas	Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 43855
1.3.	3. votas „Šv. Antanas Paduvietis“ (I)	Ikonografinė	XVII a. II p. Sidabras: karpymas, graviravimas	Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 43856
1.4.	4. votas „Švč. Mergelė Marija su Vaikelium“	Ikonografinė	XVII a. II p. Sidabras: karpymas, graviravimas	Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 43857
1.5.	5. votas „Nukryžiuotasis“	Ikonografinė	XVIII a. Sidabras: karpymas, graviravimas		Unikalus kodas 43858

Eil. Nr.	Kilnojamosios kultūros vertybės pavadinimas (pagal klasifikatorių), vertybės vardas ar vardų sąrašas	Kilnojamosios kultūros vertybės kultūrinė vertė	Kilnojamosios kultūros vertybės pagrindiniai duomenys: autorius; mokykla, dirbtuvė, gamykla, leidykla; sukūrimo/pagaminimo vieta ir laikas; stilius; medžiaga, technika	Savivaldybės pavadinimas, kurioje saugoma kilnojamoji kultūros vertybė	Pastabos
1.6.	6. votas „Švč. Mergelė Marija“	Ikonografinė	XVIII a. III ketv. Sidabras: karpymas, graviravimas		Unikalus kodas 43859
1.7.	7. votas „Šv. Antanas Paduvietis“ (II)	Ikonografinė	XVIII a. III ketv. Sidabras: karpymas, graviravimas		Unikalus kodas 43860
1.8.	8. votas „Šv. Cecilija“	Ikonografinė	XVIII a. III ketv. Sidabras: karpymas, graviravimas		Unikalus kodas 43861
1.9.	9. votų rinkinys (9 vnt.)		1748 m.–XIX a. I ketv. Sidabras: kalimas, karpymas, graviravimas		Unikalus kodas 43862
2.	Paveikslas „Šv. Antano Paduviečio vizija“	Meninė, istorinė, ikonografinė	Lietuva XVIII a. III ketv. Vėlyvasis barokas Drobė, aliejus	Zarasų r. Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 14693, kitas kodas DV 3549 Kultūros vertybių registre – <u>Paveikslas „Šv. Antanas“</u>
3.	Paveikslas „Šv. Jonas Nepomukas“	Meninė, istorinė, ikonografinė	Lietuva XVIII a. IV ketv. Vėlyvasis barokas Drobė, aliejus	Zarasų r. Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 14696, kitas kodas DV 3552 Kultūros vertybių registre – <u>Paveikslas „Jonas Nepomukas“</u>
4.	Paveikslas „Šv. Romualdas“	Meninė, istorinė, ikonografinė	Lietuva XVIII a. IV ketv. Vėlyvasis barokas Drobė, aliejus	Zarasų r. Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 14692, kitas kodas DV 3548 Kultūros vertybių registre – <u>Paveikslas „Nežinomas“</u>

Eil. Nr.	Kilnojamosios kultūros vertybės pavadinimas (pagal klasifikatorių), vertybės vardas ar vardų sąrašas	Kilnojamosios kultūros vertybės kultūrinė vertė	Kilnojamosios kultūros vertybės pagrindiniai duomenys: autorius; mokykla, dirbtuvė, gamykla, leidykla; sukūrimo/pagaminimo vieta ir laikas; stilius; medžiaga, technika	Savivaldybės pavadinimas, kurioje saugoma kilnojamoji kultūros vertybė	Pastabos
					<u>šventasis vienuolio rūbais</u>
5.	Paveikslas „Šv. Ona (Marijos auklėjimas)“	Meninė, istorinė, ikonografinė	Lietuva XVIII a. IV ketv. Vėlyvasis barokas Drobė, aliejus	Zarasų r. Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 14694, kitas kodas DV 3550 Kultūros vertybių registre – <u>Paveikslas „Šv. Ona ir Marija”</u>
6.	Paveikslas „Rožinio Švč. Mergelė Marija (Šv. Dominyko vizija)“ su rėmu	Meninė, istorinė, ikonografinė	Vincentas Lukaševičius (1861–1931) Lietuva XIX a. pab. (paveikslas) / XVIII a. II ketv. / XIX a. pab. (rėmas) Drobė, aliejus / medis: drožyba; auksavimas	Zarasų r. Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 14691, kitas kodas DV 3547 Kultūros vertybių registre – <u>Paveikslas „Marija Rožančinė“</u>
7.	Paveikslas „Rožinio Švč. Mergelė Marija su Vaikeliais“	Meninė, istorinė, ikonografinė	Kanutas Ruseckas (1800–1860) (?) Lietuva XIX a. vid. Drobė, aliejus	Zarasų r. Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 43838
8.	Paveikslas „Švč. Trejybė“	Meninė, istorinė, ikonografinė	Lietuva 1897 m. Drobė, aliejus	Zarasų r. Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 43839
9.	Varpas	Meninė, istorinė	Antanas Apanavičius (XVIII a. II pusės varpų liejikas) Lietuva, Vilnius 1780 m. Bronza: liejimas	Zarasų r. Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės bažnyčia	Unikalus kodas 20359, kitas kodas DV 3843

2021 m. kovo 29 d. Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos penktosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos nuotoliniame posėdyje nutarta (protokolo Nr. VT5 -2):

Patikslinti kultūros vertybės, Senujų kapinių (21189), pavadinimą ir ją vadinti „Bogdoniškių kaimo senosios kapinės“, adresą - Bogdoniškių k., Zarasų sen., Zarasų r. sav., vertingąsias savybes, nustatyti memorialinį svarbų ir dailės tipišką vertingųjų savybių pobūdį, vietinį reikšmingumo lygmenį, apibrėžti teritorijos ribas kapinėms, kurioms suformuotas žemės sklypas pagal atliktus kadastrinius matavimus

2021 m. rugpjūčio 23 d. Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos penktosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos nuotoliniame posėdyje nutarta (protokolo Nr. **VT5 -7**):

Patikslinti Skeldų kaimo senosios kapinės (28443), Zarasų r. sav., Degučių sen., Skeldų k., vertingąsias savybes, nustatyti svarbų memorialinį ir tipišką dailės vertingųjų savybių pobūdį, regioninį reikšmingumo lygmenį bei apibrėžti teritoriją ir apsaugos zoną.

2021 m. spalio 4 d. Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos antrosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos nuotoliniame posėdyje nutarta (protokolo Nr. **VT3 – 13**):

Patikslinti Murliškių užvažiuojamųjų namų liekanų (1776), Zarasų r. sav., Degučių sen., Murliškių k., apskaitos duomenis kultūros vertybių registre: patikslinti vertingąsias savybes, apibrėžti teritorijos ribas.

Nekilnojamojo kultūros paveldo stebėsenos 2021 m. Zarasų rajono savivaldybėje apibendrinimas ir prognozavimas

Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėseną atliekama siekiant nustatyti kultūros paveldo objektų ir vietovių periodinį būklės ir jos kitimo stebėjimą, fiksavimą, vertingąsias savybes naikinančių ar žalojančių bei kitaip būklę įtakančių poveikių vertinimą, apibendrinimą ir prognozavimą.

Nekilnojamojo kultūros paveldo stebėsenos taisyklėse⁷ nustatyta, kad Savivaldybių paveldosaugos padaliniai, vadovaudamiesi Kultūros paveldo objektų ar vietovių apžiūros, būklės fiksavimo ir tyrimo atlikimo užtikrinimo taisyklėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymu Nr. ĮV-240 ir Kultūros paveldo objekto būklės tikrinimo taisyklėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. gegužės 9 d. įsakymu Nr. ĮV-199, ne rečiau kaip kartą per penkerius metus apžiūri kiekvieną valstybės ir savivaldybės saugomą kultūros paveldo objektą ir fiksuoja jo būklę, kaupia su tuo susijusią informaciją ir teikia ją Departamento teritoriniams padaliniais.

2021 m. Zarasų rajono savivaldybės administracijos Statybos ir urbanistikos skyriaus vyriausiais specialistais atsakingas už paveldosaugą atlikto stebėseną ir surašė stebėsenos aktus 69-iems kultūros paveldo objektams:

Eil. Nr.	Kultūros paveldo objekto pavadinimas	Unikalus kodas Kultūros vertybių registre	Adresas	Statusas
1.	Narkyčių piliakalnis, vad. Juodoju kalnu	5723	Narkyčių k., Dusetų sen., Zarasų r.	Paminklas
2.	Degučių piliakalnis, vad. Ažusamanės piliakalniu	5701	Degučių k., Zarasų r.	Paminklas

⁷ Kultūros paveldo objektų ar vietovių apžiūros, būklės fiksavimo ir tyrimo atlikimo užtikrinimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymu Nr. ĮV-240 ir Kultūros paveldo objekto būklės tikrinimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. gegužės 9 d. įsakymu Nr. ĮV-199, Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 30 d. įsakymas Nr. ĮV-318 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 86–3242)

Eil. Nr.	Kultūros paveldo objekto pavadinimas	Unikalus kodas Kultūros vertybių registre	Adresas	Statusas
3.	Degučių pilkapis	22685	Zarkiškių k., Salako sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
4.	Lietuvos nepriklausomybės paminklas	14686	Vilniaus g., Salako mstl., Salako sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
5.	Sarginė	16933	Asavytų k. 10, Zarasų sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
6.	Asavytų kaimo kryžius	14680	Asavytų k. Zarasų sen., Zarasų r.	Registrinis
7.	Petkūnų kaimo senosios kapinės	21253	Petkūnų k., Zarasų sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
8.	Asavytų piliakalnis	31073	Asavytų k., Zarasų sen., Zarasų r.	Registrinis
9.	Naprelių kaimo koplytstulpis	15406	Naprelių k., Zarasų sen., Zarasų r.	Registrinis
10.	Juškėnų kapinynas	7219	Juškėnų k., Zarasų sen., Zarasų r.	Registrinis
11.	Drobiškių kaimo senosios kapinės	24445	Drobiškių k., Salako sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
12.	Salako mst. Senosios kapinės	21191	Salako mstl., Salako sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
13.	Salako piliakalnis, vad. Puodiakalniu	12248	Salako mstl., Salako sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
14.	Biržūnų kaimo senosios kapinės	21195	Biržūnų k., Salako sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
15.	Lietuvos partizanų užkasimo vieta ir kapai, vad. Partizanų kalva	38188	Salako mstl., Salako sen., Zarasų r.	Registrinis
16.	Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vieta	11380	Salako mstl., Salako sen., Zarasų r.	Registrinis
17.	Koplytėlė dviaukštė su ornamentuotu kryželiu, Nukryžiuotojo ir Rūpintojėlio skulptūromis	14689	Salako mstl., Salako sen., Zarasų r.	Registrinis
18.	Koplytėlė su Jėzaus Nazariečio ir Marijos skulptūromis	2642	Šaltupės g. Zarasų m., Zarasų r.	Registrinis
19.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės Tilžės dviejų bunkerių pozicija	31256	Tilžės k., Turmanto sen., Zarasų r.	Registrinis
20.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės Kimbartiškės	31249	Kimbartiškės k., Turmanto sen., Zarasų r.	Registrinis

Eil. Nr.	Kultūros paveldo objekto pavadinimas	Unikalus kodas Kultūros vertybių registre	Adresas	Statusas
	bunkeris			
21.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai	21275	Šakių k., Turmanto sen., Zarasų r.	Registrinis
22.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės Kimbartiškės artilerijos pozicijos sekimo ir priedangos posto bunkeris	31255	Jukniškės k., Turmanto sen., Zarasų r.	Registrinis
23.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės Kimbartiškės artilerijos pozicija	31259	Kimbartiškės k., Turmanto sen., Zarasų r.	Registrinis
24.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės Tilžės gynybos linijos bunkeris III	31254	Tilžės k., Turmanto sen., Zarasų r.	Registrinis
25.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės Tilžės gynybos linijos bunkeris	31252	Tilžės k., Turmanto sen., Zarasų r.	Registrinis
26.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės Tilžės gynybos linijos bunkeris II	31253	Tilžės k., Turmanto sen., Zarasų r.	Registrinis
27.	Gydytojo, antropologo Dominiko (Domininko) Bukonto (Bukanto) kapas	16704	Turmanto g. 1A, Zarasų m., Zarasų r.	Valstybės saugomas
28.	Lūžų senovės kulto vieta	5687	Zarasų rajono sav., Lūžų vs.(negalioja nuo 1999.01.01),	Paminklas
29.	Verslavos piliakalnis su gyvenvieta	24091	Verslavos k., Antalieptės sen., Zarasų r.	Paminklas
30.	Verslavos piliakalnio su gyvenvieta Gyvenvietė	24092	Verslavos k., Antalieptės sen., Zarasų r.	Paminklas
31.	Verslavos piliakalnio su gyvenvieta piliakalnis	5688	Verslavos k., Antalieptės sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
32.	Zokorių kaimo senosios kapinės	21205	Zokorių k., Degučių sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
33.	Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vieta	11370	Antalieptės mstl., Antalieptės sen., Zarasų r.	Registrinis
34.	Skeldų k. senosios kapinės	28443	Skeldų k., Degučių sen.,	Valstybės

Eil. Nr.	Kultūros paveldo objekto pavadinimas	Unikalus kodas Kultūros vertybių registre	Adresas	Statusas
			Zarasų r.	saugomas
35.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai II	38567	Gražutės k., Zarasų sen., Zarasų r.	Registrinis
36.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai I	38566	Gražutės k., Zarasų sen., Zarasų r.	Registrinis
37.	Lietuvos savanorio, literatūrologo, vertėjo Motiejaus Miškinio kapas	16760	Vajasiškio k., Degučių sen., Zarasų r.	Registrinis
38.	Baibių kaimo senosios kapinės	21206	Vajasiškio k., Degučių sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
39.	Mukulių k. sentikių senosios kapinės	21251	Mukulių k., Zarasų sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
40.	Rūsteikių pilkapynas	13048	Gražutės k., Zarasų sen., Zarasų r.	Paminklas
41.	Vitkūnų, Smalvų piliakalnis su gyvenvieta	24113	Salos k., Turmanto sen., Zarasų r.	Paminklas
42.	Vitkūnų, Smalvų piliakalnio su gyvenvieta piliakalnis	5718	Salos k., Turmanto sen., Zarasų r.	Paminklas
43.	Smalvų dvaro sodybos dvarininko namas	938	Smalvų k., Turmanto sen., Zarasų r.	Registrinis
44.	Bažnyčia	1789	Smalvų k., Turmanto sen., Zarasų r.	Registrinis
45.	Rudakiškės kaimo koplytstulpis	14676	Rudakiškės k., Salako sen., Zarasų r.	Registrinis
46.	Navikų k. senosios kapinės	21252	Navikų k., Zarasų sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
47.	Tirylių kaimo senosios kapinės	24448	Navikų k., Zarasų sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
48.	Avilių piliakalnis	33590	Avilių k., Zarasų sen., Zarasų r.	Registrinis
49.	Veselavos kaimo senosios kapinės	21254	Veselavos k., Turmanto sen., Zarasų r.	Registrinis
50.	Maniuliškių piliakalnis su gyvenvieta	24108	Maniuliškių k., Antazavės sen., Zarasų r.	Paminklas
51.	Ivoniškių piliakalnis	27112	Ivoniškių k., Antazavės sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
52.	Akmuo su „Meškos ir arklio pėdomis“	5720	Vaidminių k., Suvieko sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
53.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos ir Rusijos imperijų karių kapinės	21276	Pakačinių k., Antazavės sen., Zarasų r.	Registrinis

Eil. Nr.	Kultūros paveldo objekto pavadinimas	Unikalus kodas Kultūros vertybių registre	Adresas	Statusas
54.	Antrojo pasaulinio karo nacistinės Vokietijos karių kapai	40127	Kunotų k., Dusetų sen., Zarasų r.	Registrinis
55.	Antrojo pasaulinio karo Vokietijos karių kapai	40156	Avilių I k., Imbrado sen., Zarasų r.	Registrinis
56.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai	21269	Gružtų k., Zarasų sen., Zarasų r.	Registrinis
57.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai	40155	Stelmužės k., Imbrado sen., Zarasų r.	Registrinis
58.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos ir Rusijos imperijų karių kapai	21259	Raudinės k., Suvieko sen., Zarasų r.	Registrinis
59.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijų karių kapai	21273	Kamuntiškių k., Suvieko sen., Zarasų r.	Registrinis
60.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai	21260	Suvieko k., Suvieko sen., Zarasų r.	Registrinis
61.	Kamariškių dvaro senosios kapinės	21263	Raudinės k., Suvieko sen., Zarasų r.	Registrinis
62.	Antazavės kaimo kapinių koplyčia	43139	Bažnyčios g. 10, Antazavės k., Antazavės sen., Zarasų r.	Registrinis
63.	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai	21271	Puginų k., Zarasų sen., Zarasų r.	Registrinis
64.	Salako akmuo, vad. Napoleono akmeniu	5712	Nariūnų k., Salako sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
65.	Salako pilkapynas, vad. Kurganais	5711	Nariūnų k., Salako sen., Zarasų r.	Paminklas
66.	Salako mstl. žydų senosios kapinės	20583	Salako mstl., Salako sen., Zarasų r.	Valstybės saugomas
67.	Lūžų pilkapynas	16328	Antalieptės sen., Zarasų r. Lūžų vs.(negalioja nuo 1999.01.01),	Paminklas
68.	Didžiadvario dvarvietė	31835	Didžiadvario k., Dusetų sen., Zarasų r.	Registrinis
69.	Antazavės dvaro sodybos klojimo liekanos	23501	Zarasų rajono sav., Antazavės sen., Antazavės k., Ežero g. 14	Valstybės saugomas

Stebėsenos aktai pateikti Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Panevėžio – Utenos teritoriniam skyriui ir sukelti į Savivaldybės internetinę svetainę www.zarasai.lt.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo 15 straipsniu, surašyti du Kultūros paveldo objekto būklės patikrinimo aktai dėl Didžiadvario dvarvietės (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 31835) ir Antazavės dvaro

sodybos klojimo liekanų (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 23501) kultūros paveldo objekto valdymo teisių perdavimo.

Vadovaujantis Nekilnojamojo kultūros paveldo inventoriaus duomenų pateikimo, kaupimo, sisteminimo ir saugojimo tvarkos bei šios informacijos viešinimo aprašo, patvirtinto Kultūros paveldo departamentui prie Kultūros ministerijos direktoriaus 2021 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. Į-63 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo inventoriaus duomenų pateikimo, kaupimo, sisteminimo ir saugojimo tvarkos bei šios informacijos viešinimo aprašo patvirtinimo“ 13 punktu, atlikta laisvės kovotojo, partizano Vytauto Kazimiero Miškinio–Viesulo kapo, esančio Zarasų rajono Vajasiškio kaimo kapinėse, Vajasiškio k., Degučių sen., Zarasų r., inventorizavimas. Dokumentai pateikti Kultūros paveldo departamentui prie Kultūros ministerijos dėl minėto kultūros paveldo objekto įtraukimo į Kultūros vertybių registrą.

Vadovaujantis Žemės sklypų formavimo ir pertvarkymo projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. spalio 4 d. įsakymu Nr.3D-452/D1-513 „Dėl Žemės sklypų formavimo ir pertvarkymo projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklių patvirtinimo“, 62.4 ir 63 punktais, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo 6 straipsnio 4 dalies 7 punktu, suderinti 17 žemės sklypų kadastro matavimų planai.

Kultūros paveldo objektų ir kitų lankytinų vietų informacinis ženklimas

2021 metais atlikti Pakalniškių piliakalnis su gyvenvieta (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 24111) priežiūros darbai: pakeisti sunykę laiptai į piliakalnį, įrengtas naujas informacinis stendas su informaciją apie piliakalnį ir žemėlapiu, kuriame nurodomi šalia esantys lankytini objektai, kuriuos lankytojai galės apžiūrėti laikydamasi nurodytu maršrutu. Taip pat įrengtas naujas į lankytiną vietą nukreipiantis kelio ženklas Nr. 628 „Krypties rodyklė į lankytiną vietą“ - „Pakalniškių piliakalnis“.

Zarasų rajone yra daug patrauklių lankytinų kultūros paveldo objektų, plėtojama turizmo infrastruktūra, teikiamos turizmo paslaugos, tačiau informacijos stoka dažnai trukdo rajono gyventojams, turistams bei miesto svečiams rasti norimus pamatyti lankytinus objektus. Zarasų rajono savivaldybės administracijos Statybos ir urbanistikos skyrius parengė tarybos sprendimo projektą „Dėl Zarasų rajono savivaldybės lankytinų vietų pavadinimų sąrašo patvirtinimo“, kuriuo siekiama patvirtinti Zarasų rajono savivaldybės lankytinų vietų pavadinimo sąrašą. Pastaruoju metu pastebimai išaugo turizmo industrija rajone ir mieste, daugėja įdomių ir lankytinų vietų, todėl šis tarybos sprendimas bus teisinis pagrindas maršrutinio orientavimo į lankytinas vietas kelio ženklo Nr. 628 „Krypties rodyklė į lankytiną vietą“ įrengimo procedūroms. Įrengus informacinius kelio ženklus, pagerės maršrutinio orientavimo į lankytinas vietas sąlygos, o tai turės teigiamos įtakos turizmo plėtrai savivaldybės teritorijoje.

Kauno miesto savivaldybės administracija, bendradarbiaudama su Daugpilio miesto savivaldybės administracija, įgyvendina Europos teritorinio bendradarbiavimo tikslo Interreg V-A Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimo per sieną programos projektą Nr. LLI-326 „Cross-border Increase in Regional Cultural Heritage Tourism“, kuriuo siekiama, kad potencialūs turistai gautų naujausią informaciją apie lankytinas vietas ir turizmo galimybes. Kauno miesto savivaldybės administracija sukūrė naują turistinį maršrutą „Nuo Kauno iki Daugpilio senuoju pašto traktu“. Įgyvendinant šį turistinį maršrutą įrengti kultūros paveldo objektus apibūdinantys turistiniai informacijos stendai prie lankytinų objektų. Bendradarbiaudama su Zarasų rajono savivaldybės administracija šalia Sankt Peterburgo-Varšuvos plento atkarpos Kaunas-Daugpilis paminklo (unikalus kodas kultūros vertybių registre 16929), esančio Vytauto g., Zarasų mieste buvo įrengtas naujas informacinis stendas, kuriame pateikta informacija apie kelio Kauno iki Daugpilio svarbą Zarasų miesto istorijoje.

Zarasų rajono savivaldybės administracija parengtas informacinis stendas šalia D. Bukonto paminklo, esančio Sėlių a. Dabar miesto gyventojai ir turistai galės plačiau susipažinti su

gydytojo, antropologo, Zarasų krašto švietėjo veikla ir laikotarpiu, kuris gyveno ir dirbo Zarasų mieste.

Svarbių įvykių ir vietų įamžinimas

Zarasų rajono savivaldybės administracija bendraudama su siekdama pagerbti 1918-1923 metų Nepriklausomybės kovų Antazavės valsčiaus Vyties kryžiaus kavalierių ir savanorių atminimą įamžins jų pavardes atminimo lentose šalia kultūros paveldo objekto – Lietuvos partizanų užkasimo vietos ir kapų (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 38187).

Zarasų rajono savivaldybė prisidėjo prie nacionalinio projekto „Atminties kelio 1941-2021“ minėjimo renginiais, kuriuos organizavo Zarasų krašto muziejus ir Zarasų rajono savivaldybės viešoji biblioteka.

Zarasų krašto muziejus organizavo šiuos renginius:

1. 2021 m. birželio 14 d. – renginys, skirtas Gedulo ir vilties bei Okupacijos ir genocido dienoms atminti. Koncertas. Susitikimas su istoriku.

2. 2021 m. rugpjūčio 26 d. Krakynės miškas (Degučių sen.) – renginys, skirtas Krakynės miške sušaudytiems Zarasų krašto žydams atminti.

3. 2021 m. rugsėjo 23 d. – Zarasuose vyko pilietinė akcija „Vardai: žmogus nėra skaičius“. Lietuvos žydų Genocido aukų atminimo dienos paminėjimui visoje šalyje buvo skaitomi Holokausto aukų vardai. Ištariant konkrečioje vietovėje gyvenusių žmonių vardus ir pavardes pilietinė iniciatyva VARDAI kviečia prisiminti žiauriai sunaikintus Lietuvos gyventojus. Lietuvos žydų genocido diena minima rugsėjo 23 d. Tą dieną 1943 m. buvo likviduotas Vilniaus getas. Antrojo pasaulinio karo metais nužudyta per 90 proc. mūsų šalyje gyvenusių žydų. VARDŲ skaitymai viešose Lietuvos miestų ir miestelių vietose vyksta jau vienuoliktus metus, Zarasuose juos skaityti bus renkama pirmą kartą. 2011 m. Vilniuje gimusios atviros piliečių iniciatyvos tikslas – pagerbti Holokausto aukų atminimą Lietuvoje ir gailinti mūsų kolektyvinę atmintį. Skaitymas vyko rugsėjo 23 dieną nuo 9 val. D. Bukonto skvere (D. Bukonto g. 1), prie paminklo Zarasų krašto žydams, Holokausto aukoms.

Zarasų rajono savivaldybės viešoji biblioteka 2021 m. birželio 15 d. nuo 12 val. organizavo akciją „Atminties kelias 1941–2021 literatūroje“. Akcijos tikslas – kalbėtis apie pakantumą, toleranciją per literatūrą.

Taip pat nuo viešosios bibliotekos pastato D. Bukonto g. 20, Zarasuose, iki paminklo Holokausto aukoms atminti Zarasų mieste (D. Bukonto g. pradžioje) sustojusi gyvoji žmonių kolona 2-3 min. skaitė knygų apie holokaustą ištraukas vienu metu. Tikslinė grupė – jaunimas.

2021 m. liepos 4 d. Zarasų rajono savivaldybės administracija organizavo partizano, Sartų partizanų rajono štabo viršininko Vytauto Kazimiero Miškinio-Viesulo laidotuvės. Į gimtąjį Zarasų rajoną partizanas parvežtas po 59 metų. Oficialus atsisveikinimas su Vytautu Kazimieru Miškiniu-Viesulu vyko Vajasiškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje. Į iškilmes atvyko Lietuvos kariuomenės atstovai, partizano atminimą pagerbė Garbės sargybos kuopos kariai, savanoriai, šauliai, giminės, artimieji, kovų bendražygiai.

V. K. Miškinis-Viesulas 1962 metų balandžio 23 d. sovietų valdžios sprendimu buvo sušaudytas Vilniaus KGB kalėjimo egzekucijų kameroje, o jo palaikai buvo paslėpti.

Palaikai po ilgų ieškojimų galiausiai buvo rasti Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui vykdant paieškas Vilniaus miesto Antakalnio kapinių teritorijoje, Našlaičių kapinėse. Taip buvo išpildytas jo mamos Uršulės Miškinienės priesakas šeimai – suraskite Vytautą ir palaidokite kaip žmogų.

Sekmadienį V. K. Miškinis-Viesulas palaidotas Zarasų rajono Vajasiškio kaimo kapinėse, šeimos kapavietėje. Laidotuvių ceremonijoje karstą pernešė ir garbės sargyboje stovėjo Krašto apsaugos savanorių pajėgų Vyčio apygardos 5-osios rinktinės kariai.

Partizanas, karys savanoris Vytautas Kazimieras Miškinis-Viesulas (1928-11-03 – 1962-04-23) gimė 1928 m. lapkričio 3 d. Zarasų apskrities Salako valsčiaus Trinkuškių kaime. Mokėsi Vajasiškio pradžios mokykloje, Degučių mokykloje, vėliau Zarasų ir Salako gimnazijose. Priklausė pagrindinei Salako miestelio jaunimo organizacijai, nuo 1947 m. palaikė ryšius su Vytauto

apygardos Lokio rinktinės Erškėčio kuopos partizanais. Sovietų saugumas MGB įtarė Miškinį dalyvaujant pogrindyje, todėl jį sekė.

Kaip pažangiausiajam Salako gimnazijos mokiniui sovietinės šventės metu jam buvo liepta nešti Stalino portretą. Vytautui atsisakius ir trenkus portretą į žemę, buvo pašalintas iš gimnazijos. Po šio įvykio vengdamas suėmimo Miškinis 1948 m. nuginklavo sovietinį aktyvistą ir įstojo į partizanų gretas – kartu su kovos draugais J. Dudėnu-Vynu, V. Rusakevičiumi-Tigru ir P. Pošiumi-Gediminu sudarė Laisvės partizanų būrio branduolį.

1950 m. gegužę reorganizavus Laisvės būrį į Žalgirio kuopą, buvo paskirtas Žvalgybos skyriaus viršininku, tuo pačiu metu ėjo ir Sartų partizanų rajono (buvusių Dusetų, Zarasų ir Dūkšto valsčių sankirta) štabo viršininko pareigas. Buvo drausmingas ir pareigingas kovotojas – apie tai liudija paskyrimai į aukštas pareigas ir suteiktas partizanų puskarininkio laipsnis. Iki 1951 m. Žalgirio kuopos partizanai aktyviai kovojo prieš sovietinius okupantus ir vietinius jų kolaborantus, deja, tų metų pabaigoje MGB pavyko nužudyti arba suimti beveik visus Žalgirio kuopos laisvės kovotojus. Gyvi liko ir kovą tęsė tik Vytautas Kazimieras Miškinis-Viesulas ir Petras Pošius-Gediminas.

1957 m., patikėjęs okupacinės sovietų valdžios pažadais, Miškinis-Viesulas legalizavosi. MGB iškart jo nesuėmė – kurią laiką leido gyventi laisvai, taip bandydama iš miškų išvilioti kitus, ginklų dar nesudėjusius partizanus. Tuo pasinaudojęs Miškinis išvyko į Krasnojarsko kraštą pas išstremtus tėvus, o 1961 m. pavasarį kartu su tėvais iš tremties grįžo į Lietuvą.

1961 m. spalio 6 d. kartu su kitais, sovietų pažadais patikėjusiais ir legalizavusiais partizanais, Miškinis buvo suimtas.

1962 m. kovo 14 d. Miškinis-Viesulas LSSR Aukščiausiojo teismo buvo nuteistas mirties bausme. Mirties bausmė 33 metų Vytautui Kazimierui Miškiniui-Viesului buvo įvykdyta 1962 m. balandžio 23 d. Vilniaus KGB egzekucijų kameroje.

1998 m. lapkričio 23 d. Vytautui Kazimierui Miškiniui-Viesului pripažintas Kario savanorio statusas, 1999 m. sausio 11 d. suteiktas vyresniojo leitenanto laipsnis.

Laidotuvių ceremonijoje buvo perkaitytas partizano Jono Kadžionio-Bėdos palinkėjimas, kuriame laisvės kovotojas ragina nepamiršti kovų draugų ir būti dėkingiems už jų kovą ir sudėtas aukas. (1 priedas)

Vilniaus krašto bajorų sąjunga kreipėsi į Zarasų rajono savivaldybės administraciją su prašymu suderinti ir pritarti E. Pliaterytės memorialinės lentos įrengimui ant koplyčios, esančios Taikos g. 2, Dusetose. Nuolatinė Zarasų rajono savivaldybės laisvės kovų įamžinimo komisija pritarė E. Pliaterytės memorialinės lentos įrengimui. Zarasų rajono savivaldybės administracija, atsižvelgdama į Komisijos sprendimą, pritarė E. Pliaterytės memorialinės lentos įrengimui ant koplyčios, esančios Taikos g. 2, Dusetose.

TS-LKD Zarasų skyrius kreipėsi į Zarasų rajono savivaldybės administraciją su prašymu leisti įrengti atminimo ženklą-stogastulpį Lietuvos kariuomenės kapitonui Afanasajui Kazanui. Zarasų rajono savivaldybės administracija išnagrinėjo TS-LKD Zarasų skyriaus pateiktą informaciją ir atsižvelgdama į nuolatinės Zarasų rajono savivaldybės laisvės kovų įamžinimo komisijos 2021 m. gegužės 20 d. protokolu Nr. L(9.45)-58 priimtą sprendimą, pritarė atminimo ženklo-stogastulpio įrengimui Lietuvos kariuomenės kapitonui Afanasajui Kazanui. Stogastulpis įrengtas valstybinės žemės sklype, Smėlynės ir Vilniaus gatvių sankryžoje.

Kultūros paveldo priežiūros darbai Zarasų rajono savivaldybės seniūnijose

2021 m. rugsėjo 20 d. – rugsėjo 30 d. Vokiečių karių kapų globos tautinė sąjunga „Volksbundas“ organizavo darbo stovyklą, kurios metu Vokietijos kariai tvarkė išlikusius Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapus, esančius Gražutės kaime, Zarasų sen., Zarasų rajone. Zarasų rajono savivaldybės administracija kartu su Sartų ir Gražutės regioninių parkų direkcijos atstovais bendradarbiavo ir rūpinosi, kad darbai vyktų sklandžiai ir kariams nieko netrūktų. Po 8 dienų intensyvaus darbo vokiečių kariai kapinėse atrestauravo betoninius kryžius, įrengė medinį kryžių, išvalė pomiškį, įrengė takus. (2 priedas)

Rugsėjo 30 d. Gražutės kaime, Zarasų rajone vyko iškilmingas Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapų sutvarkymo užbaigimo minėjimas. Vokiečių karių kapų globos tautinės sąjungos „Volksbundas“ kariai kartu su seržantu majoru Marc – Andre Goerke, iškilmingai pagerbė Gražutės kaime, Zarasų rajone palaidotus vokiečių karius.

Iškilmingame minėjime dalyvavo Vokiečių karių kapų priežiūros tautinės sąjungos įgaliotinis Lietuvoje dimisijos majoras Algimantas Kutanovas, VšĮ Kultūros vertybių globos tarnybos direktorius Linas Kvizikevičius ir projektų koordinatorius Gediminu Tiuchta, Zarasų rajono savivaldybės vicemeras Rimantas Jurevičius, Zarasų rajono savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojas Gediminas Gaidamavičius, Zarasų rajono savivaldybės mero patarėjas Vilhelminas Kuzmickas, Zarasų rajono savivaldybės administracijos darbuotojai, Zarasų rajono savivaldybės tarybos narė Nijolė Guobienė, Zarasų profesinės mokyklos darbuotojai, Krašto apsaugos savanorių pajėgų Vyčio apygardos 5-osios rinktinės savanoriai, Sartų ir Gražutės regioninių parkų direkcijos atstovai.

Minėjimo metu žuvusieji buvo pagerbti Lietuvos ir Vokietijos nacionaliniais himnais, kunigas Rimantas Rimkus pašventino naujai pastatytą kryžių, ceremonijos metu pastatyti vainikai ir gėlės, padėkos žodžius už nuoširdų bendradarbiavimą ir pagalbą tvarkant kapines tarė seržantas majoras Marc – Andre Goerke, padėkos žodžius tarė ir Zarasų rajono savivaldybės mero pavaduotojas Rimantas Jurevičius, Zarasų rajono savivaldybės tarybos narė Nijolė Guobienė, Vokiečių karių kapų priežiūros tautinės sąjungos įgaliotinis Lietuvoje dimisijos majoras Algimantas Kutanovas.

Atliktas didelis ir prasmingas darbas pagerbiant žuvusiųjų atminimą. Ši iniciatyva parodė, kaip svarbu puoselėti, saugoti ir perduoti kitoms kartoms patriotiškumą ir meilę savo šaliai ir jos istorijai.

2021 m. birželio mėn. buvo vykdomi žvalgomieji archeologiniai tyrimai Galminių pilkapyno, vad. Švedkapiais (5703), Galminių pilkapyno II, vad. Švedkapiais (16298), Galminių pilkapyno V (25506), esančių Galminių g., Zarasų r. teritorijoje, Salako švč. Mergelės Marijos Sopulingosios bažnyčios statinių komplekso (u.k. 15997) teritorijoje, Bažnyčios g. 28, Salako mstl., Zarasų r.

Eil. Nr.	Seniūnija	Atlikti darbai	Darbų vertė (Eur) (Pastabos)
1.	Antalieptės seniūnija	Antalieptės seniūnijoje esančių senųjų kapinių, kultūros paveldo objektų ir jos teritorijos priežiūra: krūmų kirtimas, žolės pjovimas	Periodinis šienavimas
2.	Antazavės seniūnija	Antazavės seniūnijoje esančių senųjų kapinių, kultūros paveldo objektų ir jos teritorijos priežiūra: krūmų kirtimas, žolės pjovimas	Periodinis šienavimas
3.	Degučių seniūnija	Antazavės seniūnijoje esančių senųjų kapinių, kultūros paveldo objektų ir jos teritorijos priežiūra: krūmų kirtimas, žolės pjovimas	450,00
		Žydų sušaudymo vietos Krakynės miške dangų remonto darbai	11956,01
		Žydų sušaudymo vietos Krakynės miške metalinės tvoros dažymo darbai	486,10
		Nepriklausomybės paminklo Degučiuose remonto darbai	295,48
4.	Dusetų seniūnija	Dusetų seniūnijoje esančių senųjų kapinių, kultūros paveldo objektų	Periodinis šienavimas

Eil. Nr.	Seniūnija	Atlikti darbai	Darbų vertė (Eur) (Pastabos)
		ir jos teritorijos priežiūra: krūmų kirtimas, žolės pjovimas	
5.	Imbrado seniūnija	Imbrado seniūnijoje esančių senųjų kapinių, kultūros paveldo objektų ir jos teritorijos priežiūra: krūmų kirtimas, žolės pjovimas	Periodinis šienavimas
6.	Salako seniūnija	Salako seniūnijoje esančių senųjų kapinių, kultūros paveldo objektų ir jos teritorijos priežiūra: krūmų kirtimas, žolės pjovimas. Salako senųjų žydų kapinių tvoros įrengimo darbai.	9000,00
7.	Suvieko seniūnija	Suvieko seniūnijoje esančių senųjų kapinių, kultūros paveldo objektų ir jos teritorijos priežiūra: krūmų kirtimas, žolės pjovimas	Periodinis šienavimas
8.	Turmanto seniūnija	Turmanto seniūnijoje esančių senųjų kapinių, kultūros paveldo objektų ir jos teritorijos priežiūra: krūmų kirtimas, žolės pjovimas	300,00
9.	Zarasų miesto seniūnija	Zarasų miesto seniūnijoje esančių senųjų kapinių, kultūros paveldo objektų ir jos teritorijos priežiūra: krūmų kirtimas, žolės pjovimas	Periodinis šienavimas
		Lietuvos karių ir Sovietų Sąjungos teroro aukų kapų priežiūros darbai	2500,00
10.	Zarasų seniūnija	Zarasų seniūnijoje esančių senųjų kapinių, kultūros paveldo objektų ir jos teritorijos priežiūra: krūmų kirtimas, žolės pjovimas	5000,00
11.	Zarasų rajono savivaldybės administracija	Asavytų kaimo kryžiaus priežiūros darbai (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 14680)	800,00
		Senųjų kapinių tvarkybos darbai: Drobiškių kaimo senųjų kapinių segmentinės tvoros su varteliais montavimo darbai	3790,00
		Pakalniškių piliakalnio (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 24111) priežiūros darbai	3600,00
		Informacinis stendas prie kultūros paveldo objekto -Pakalniškių piliakalnio, Pakalniškių k., Turmanto sen., Zarasų r.	653,40
		Salako senosios kapinės (kodas 21191) vartų būklės tyrimo paslauga	968,00
		Mažosios architektūros, istorinių paminklų tvarkybos ir priežiūros darbai: koplytėlės su Jėzaus Nazariečio ir Marijos skulptūromis	2600,00

Eil. Nr.	Seniūnija	Atlikti darbai	Darbų vertė (Eur) (Pastabos)
		priežiūros darbai (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 2642)	
		Šavašos pažintinio tako infrastruktūros objektų atnaujinimo darbai	8000,00
		Kultūros paveldo objektų tvarkybai reikalingos dokumentacijos parengimas – parengta tyrimo, konservavimo, restauravimo darbų programa Lietuvos Nepriklausomybės paminklui (un.k. 14686)	1446,00
		Naprelių kaimo koplytstulpio priežiūros darbai (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 15406)	550,00
		Kultūros paveldo pažinimo skatinimas: Informacinis stendas prie D. Bukonto paminklo	950,00

*Pagal pateiktą Zarasų rajono seniūnijų informaciją

Lėšų panaudojimas Kultūros paveldo apsaugai 2021 m. Zarasų rajone

Kultūros paveldo objekto pavadinimas (unikalus kodas Kultūros vertybių registre)	Atliktų darbų pobūdis	Skirta lėšų (Eur)
Konkrečių kultūros paveldo objektų tvarkyba		
NVO ir tradicinių religinių bendruomenių laimėtų projektų dalinis finansavimas:		
Smalvų Švč. M. Marijos Rožančinės parapijos projektas „Smalvų Švč. Mergelės Marijos Rožančinės bažnyčios vidaus tvarkymas“	Bažnyčios lubų sutvarkymas	2200,00
Tiberiados bendruomenės projektas „Tiberiados bendruomenės valdomų objektų tvarkyba ir pritaikymas turizmo poreikiams“	Įrengtos betoninės grindys ir įsigyti vandens nugeležinimo ir minkštinimo filtrai su įrengimu	2200,00
Zarasų sentikių religinė bendruomenės projektas „Zarasų sentikių religinės bendruomenės automobilio stovėjimo aikštelės Vytauto g. 43, Zarasai asfaltavimas“	Teritorijos šalia bažnyčios sutvarkymas įsigyjant trinkeles	2200,00
Raistiniškių sentikių religinė bendruomenės projektas „Raistiniškių sentikių religinės bendruomenės teritorijos sutvarkymas ir trinkelė klijimas“	Teritorijos aplink bažnyčia sutvarkymas	2200,00
Viešoji įstaiga „Inovatorių slėnis“ projektas „Apsaugos priemonių užtikrinimas Kamariškių dvarvietėje išgelbėjant buvusį kumetyną“	Kumetyno sienų atkūrimas senovinėmis plytomis atstatymas	2200,00
Degučių sentikių pomorų religinės bendruomenės projektas „Pokrovo šventė Degučiuose, 2021“	Teritorijos šalia bažnyčios sutvarkymas	2200,00

Viešoji įstaiga „Nacionalinis socialinės integracijos institutas“ projektas „Antalieptės basųjų karmelitų vienuolyno būklės pagerinimas ir pritaikymas edukaciniam turizmui“	Lietaus latakų įrengimas	2200,00
--	--------------------------	---------

Kultūros paveldo sklaida

Kasmet rugsėjį vykstančių Europos paveldo dienų metu miestų bei rajonų savivaldybės kartu su Kultūros paveldo departamentu prie Kultūros ministerijos siekia atkreipti visuomenės dėmesį į vis dar nepažintą Lietuvos kultūros paveldą.

Europos paveldo dienų metu vyksta įvairaus amžiaus lankytojams skirti renginiai (pažintiniai pasivaikščiojimai, paskaitos, parodos, edukaciniai užsiėmimai, žygiai, orientaciniai žaidimai ir kt.), padedantys atrasti, galbūt kai kam dar neatrastą, kultūros paveldą. Būtent šiomis dienomis kultūros paveldo savininkai bei valdytojai atveria užmirštų, apleistų ar uždarų objektų duris. Renginio metu lankytojai turi išskirtinę galimybę susipažinti su dar neatrastu Lietuvos kultūros paveldu.

Zarasų rajone 2021 m. rugsėjo 17-27 d. Europos paveldo dienas organizavimo Zarasų turizmo ir verslo informacijos centras ir Zarasų krašto muziejus, Zarasų rajono savivaldybės administracija. Europos paveldo dienų temos „Pirmojo pasaulinio karo fortifikacijos objektai Zarasų krašte“, „Stelmužė ir jos palikimas– atraskime iš naujo“, „Tautinių mažumų nekilnojamasis kultūros paveldas Zarasų rajone“.

Prie Europos paveldo dienų renginių šiemet prisijungė ir Zarasų rajono savivaldybės administracija, kuri rugsėjo 17 ir 21 dienomis organizavo Europos paveldo dienoms pažymėti skirtą istorinę-pažintinę ekskursiją į Stelmužę. Ekskursija „Stelmužė ir jos palikimas– atraskime iš naujo“ sudarė galimybę geriau pažinti greta esantį kultūros paveldą, suvokti jo vertę, žadinti susidomėjimą juo, įsitraukti į jo išsaugojimą.(3 priedas)

Ekskursijoje dalyvavo Zarasų Pauliaus Širvio progimnazijos 7 klasės moksleiviai, kuriems ši ekskursija tapo istorijos pamokų tąsa. Mokiniai aplankė Stelmužės ažuolą, Stelmužės dvaro sodybos Viešpaties Jėzaus kryžiaus filijinę bažnyčią, varpinę, Vergų bokštą. Moksleiviai sužinojo Stelmužės vardo kilmę, kadangi vietovė ilgą laiką buvo vadinta Steinensee. Vokiečių kalba steinensee reiškia „akmenų ežeras“ arba „akmenuotas ežeras“. Galima manyti, kad vokiečiai galėjo išversti ir pritaikyti jau esamus baltiškų vietovių pavadinimus. Heinrichui fon Berkeniui gavus šį leną, šeima vadinosi Berkenšteinų (Berckenstein) pavarde arba Šteinų (Stein) giminės šaka.

Gidė Simona Burokaitė papasakojo mokiniams Stelmužės ažuolo ir bažnyčios susikūrimo istoriją, kuri visuose šaltiniuose nurodoma 1650 m., tačiau rankraštyje „Fon Berkenų šeimos istorija nuo XV a. iki šių dienų“ minimas faktas, kad fon Berkenų koplyčia buvo pastatyta XVI a. ir 1596 m. ją aptarnavo pastorius iš Egiptės (kaimyninės Latvijos teritorijoje, netoli Zarasų esančio bažnytkaimio). Dr. G. Oto išleistoje „Seniausioje 1596 m. apsilankymo Sėlpilio ir Dinaburgo rajonų bažnyčiose ataskaitoje“ („Die ältesten Kirchensitationsrecesse des Selburgschen und Dünaburgschen Districts“) pateikiama informacija, kad Stelmužės koplyčia buvo Egiptės bažnyčios filialas. Taigi, archyvuose rasti dokumentai patvirtina, kad Stelmužės bažnyčia pastatyta kur kas anksčiau nei manyta ir tikinama iki šiol, ir ją pastatė ne fon Folkerzamai, kaip teigiama informaciniuose leidiniuose apie Stelmužę, o fon Berkenų giminė. Bažnyčia yra vienas seniausių išlikusių medinės sakralinės architektūros paminklų.

Bažnyčios interjeras buvo įrengtas 1713 m., jame iki mūsų dienų išliko daug baroko stiliaus puošmenų – ypatingą vertę turi unikalus bažnyčios interjeras: nagingi meistrai iš Ventspilio nuvijo puošnias drožinių girliandas, juosiančias altorių ir sakyklą, meistriškai išdrožė ažuolo lapus, vynuogių kekes, kankorėžius, gėlių žiedus. Ją gabių meistrų rankos surentė naudojant tik kirvį ir tik durų lentų sutvirtinimui buvo panaudotos kaltinės vinys.

Moksleiviai sužinojo, kad be tokių taikių ritualų, kaip krivių kūrenama pagonių ugnis, Stelmužė regėjo ir Napoleono kariuomenę, ir Pirmojo pasaulinio karo žiaurumus. Moksleiviai

aplankė šalia bažnyčios kadaise buvusį mauzoliejų, kuriame buvo laidota ne viena bajorų, valdžiusių Stelmužės dvarą, karta. Karų metu mauzoliejus buvo suniokotas, o palaikai perkelti į bažnyčios požemius.

Gidės pasakojimas apie Stelmužę apėmė ir Pirmo pasaulinio karo laikotarpį, žuvusius vokiečių karių kapus šalia Stelmužės ažuolo, siauruką, vokiečių statytą mineralinio vandens gamyklą.

Ši kelionė moksleiviams leido atrasti Stelmužę ir jos palikimą iš naujo, privertė susimąstyti ir puoselėti šios kultūros paveldo objekto išsaugojimą.

Šių metų rugsėjo 17 d. Zarasų turizmo ir verslo informacijos centras kartu su Zarasų rajono savivaldybės administracija ir Zarasų kultūros centru (Zarasų atviru jaunimo centru) organizavo istorinę-pažintinę ekskursiją su dviračiais per Pirmojo pasaulinio karo fortifikacijos objektus Europos paveldo dieną 2021 m. programoje. Jos metu dalyviai keliavo su dviračiais Pirmojo pasaulinio karo pėdsakais Turmanto seniūnijos teritorijoje. Dalyvavimas ir istorinė ekskursija buvo nemokama. Maršrutas - apie 30 km. (3 priedas)

Ekskursijos metu buvo suorganizuota istorinė –pažintinė ekskursija – žygis, per kurį aplankėme dalį fortifikacijos, paliktos Pirmojo pasaulinio karo metu veikusios vokiečių armijos.

Kelionė prasidėjo nuo Turmanto geležinkelio stoties. Apžiūrėjome čia esančias Pirmojo pasaulinio karo vokiečių karių kapines, visai šalia geležinkelio esantį dotą (atspariąją ugniavietę), išlikusius amunicijos sandėlius. Po Turmanto mūsų laukė šalia didžiulio Drūkšių ežero įsikūręs Tilžės kaimelis. Iš čia dviračiais dalyviai važiavo iki maisto sandėlio griuvėsių, artilerijos aikštelės komplekso, blindažų, vokiečių 175 brigados dislokacijos vietą, kurią jie patys buvo praminę Berlynu, čia veikusio karinio lazareto (ligoninės) likučių bei šalia esančių kapinių, kurios vis dar turi unikalų paminklą, menantį tą laikotarpį.

Šios ekskursijos gidas Ramūnas Keršys minėjo, kad pavyko pamatyti ir aplankyti tik mažą dalį čia esančių objektų.

Pirmojo pasaulinio karo palikimas Zarasuose dar laukia savo atskleidimo, nors jis jau dabar yra įdomus turistams, miesto svečiams, vietos gyventojams, o ateityje įgyvendinti projektai pasižymi unikaliu istoriniu turiniu, kuris bus stipriu turistų traukos stimulu į Zarasų kraštą ir padės ši unikalų paveldą atskleisti.⁸

2021 m. Europos paveldo dienas Zarasų krašto muziejus minėjo kviesdamas į įvairias temines ekskursijas. Zarasų krašto muziejus įgyvendindamas Kultūros paveldo departamento finansuojamą projektą „Tautinių mažumų nekilnojamas kultūros paveldas Zarasų rajone“, šių metų rugsėjo 18 ir 24 dienomis Zarasų rajono gyventojams ir svečiams pasiūlė galimybę susipažinti su Zarasų krašte gyvenusių ir dabar gyvenančių tautinių mažumų – žydų ir sentikių – nekilnojamoju paveldu. Buvo organizuotos dvi ekskursijos – pirmoji į Zarasų Švenčiausios Panelės Užtartytos sentikių cerkvę, Minaukos sentikių Švč. Dievo Motinos Globėjos cerkvę, sentikių koplyčią Zarasų rajone, Degučių kaime, Raistiniškių sentikių cerkvę, Turmanto sentikių cerkvę, bei antroji į Zarasų žydų senąsias kapines, Zarasų žydų naujasias kapines, pastatus Zarasuose, kuriuose buvo žydų sinagogos (Sinagogos g. 1 ir Bajorų g. 14), žydų žudynių vietą Krakynėje, žydų paveldo objektus Dusetose, Salake, Turmante Ekskursijų metu dalyviai galėjo ne tik apžiūrėti pačius nekilnojamojo paveldo objektus, bet ir išgirdo tragišką žydų bei sudėtingą sentikių istorijas Zarasų krašte.

Apie geranorišką Lietuvos požiūrį į kitų tautybių gyventojus yra žinoma nuo viduramžių. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje gyveno įvairių tautybių žmonės. Pirmosiomis Lietuvos etninėmis mažumomis yra laikomi žydai, totoriai, karaimai, vokiečiai, romai ir rusėnai (rusai, gudai, ukrainiečiai). Rusėnai sudarė daugiau nei pusę LDK gyventojų. Zarasuose gausiau gyveno žydų ir rusų (sentikių) tautinės mažumos.

Manoma, kad žydai į Zarasus atsikėlė po XVII a. vidurio karo. Nors žydų kultūros ženklų Zarasuose šiandien išlikę nedaug (senosios kapinės – vienintelis į Kultūros vertybių registrą įtrauktas šio pobūdžio objektas), prieš pora šimtmečių šios tautos žmonės sudarė nemenką miestelio gyventojų dalį. Žydų Zarasuose ėmė gausėti XIX a. pradžioje, atsigaunant amatams ir prekybai. Iki 1884 m. Zarasuose iškilo netgi 6 Žydų maldos namai. Šimtmečius čia gyvenusios bendruomenės

⁸ Zarasų turizmo ir verslo informacijos centro pateikta informacija ir nuotraukos

Zarasai neteko 1941 m., kai vietiniai žydai buvo sušaudyti Krakynės miške. Jų atminimui toje vietoje buvo įrengtas memorialas, šiandieną taip pat įtrauktas į kultūros vertybių registrą.

Sentikybė – Bažnyčios ir religinės bendruomenės, nepripažįstančios XVII a. Rusų stačiatikių bažnyčioje patriarcho Nikono įvykdytos reformos ir saugančios senąsias religines tradicijas ir apeigas. Sentikybė yra savita eschatologinė rusų stačiatikybės atmaina.

Sentikių emigracija į dabartinę Lietuvos teritoriją prasidėjo XVII amžiaus aštuntojo dešimtmečio pabaigoje. Svarbiame sentikių istorijos šaltinyje „Degučių metraštyje“ rašoma apie žmones, gyvenusius Degučiuose (Zarasų rajonas) – sentikių religiniame ir kultūriniame centre.

1779–1850 m. Degučiuose buvo trys sentikių cerkvės. Nuo XVIII a. pradžios iki XIX a. pirmosios pusės Degučiuose vyko intensyvi Lietuvos sentikių bendruomenių veikla: buvo tapomos ikonos, spausdinama religinė literatūra, vykdomas švietėjiškas darbas. Čia buvo vienuolynas, maldos namai.

Apsigyvenę glaudžiomis bendruomenėmis, sentikiai ir toliau yra susiję su Rytų krikščionybės tradicija, o savo papročiais ir tradicijomis turtina Lietuvos kultūrinę įvairovę, tapo jos paveldo dalimi. Materialioji jo dalis – cerkvės, menas, knygos – yra saugomas valstybės, o Lietuvos gyventojus jie stebina sugebėjimu išlaikyti savitas tradicijas naujai pasirinktos gyventi tėvynės kultūrinėje apsuptyje gerbiant greta esančiųjų tradicijas. Net švęsdami Lietuvos šventes jie išlaiko savitumą. (3 priedas)

2021 m. rugsėjo 20 d. – rugsėjo 30 d. Vokiečių karių kapų globos tautinė sąjunga „Volksbundas“ organizavo darbo stovyklą, kurios metu Vokietijos kariai tvarkė išlikusius Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapus, esančius Gražutės kaime, Zarasų sen., Zarasų rajone. Zarasų rajono savivaldybės administracija kartu su Zarasų turizmo ir verslo informacijos centru organizavo vokiečių kariams istorinę-pažintinę ekskursiją per Pirmojo pasaulinio karo fortifikacijos objektus Zarasų krašte. Jų metu kariai aplankė dalį fortifikacijos, paliktos Pirmojo pasaulinio karo metu veikusios vokiečių armijos, supažindinti su čia buvusių vokiečių karių gyvenimu, karo istorija.

Kelionė prasidėjo prie buvusio Laukesos dvaro vietos, vėliau aplankytas Liaudiškių (Laukesos) piliakalnis, kuris sudarkytas pirmojo pasaulinio karo žaizdų: bombarduotas, turi gilią apkasų juostą ir net trejetą besislepiančių blindazų (karo lauko slėptuvių apsisaugoti nuo galingų ugnies smūgių).

Vėliau kariai keliavo į Turmantą. Apžiūrėjo čia esančias Pirmojo pasaulinio karo vokiečių karių kapines, visai šalia geležinkelio esantį dotą (atspariąją ugniavietę), išlikusius amunicijos sandėlius. Po Turmanto mūsų laukė šalia didžiulio Drūkšių ežero įsikūręs Tilžės kaimelis. Čia kariai apžiūrėjo maisto sandėlio griuvėsių, artilerijos aikštelės kompleksą, blindazus, vokiečių 175 brigados dislokacijos vietą, karinio lazareto (ligoninės) likučius bei šalia esančias kapines, kurios vis dar turi unikalų paminklą, menantį tą laikotarpį. (4 priedas)

Vokiečių kariai susidomėję klausėsi gido pasakojimų apie Pirmo pasaulinio karo istoriją Zarasų rajone ir apžiūrėjo išlikusius objektus, pasidžiaugė šiuo metu VšĮ Zarasų turizmo ir verslo informacijos centro įgyvendinamu 2014-2020 m. Interreg V-A Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimo per sieną programos projektu Nr.LLI-501 „Pirmojo pasaulinio karo paveldo turistinių maršrutų ir ekspozicijų sukūrimas lankytojų srautų padidinimui pasienio regione“. Kurio metu bus sutvarkyti ir pritaikyti lankytojams Turmanto seniūnijoje esantys bunkeriai, įrengtas Pirmo pasaulinio karo ekspozicijų muziejus, nupirkta įranga, įrengti standai ir informacinės rodyklės.

Visi susirinkusieji sutiko, kad svarbu ne tik puoselėti ir saugoti bei prisiminti savo tautų istorijas, bet ir pasimokyti iš praeities klaidų.

PRIEDAI

Partizano Vytauto Kazimiero Miškinio-Viesulo laidotuvės

Kultūros paveldo objektų priežiūros darbai 2021 metais

Pav. Naprelių koplytstulpis iki priežiūros darbų ir po

Pav. Koplytėlė, esančios Šaltupės g., iki priežiūros darbų ir po

Vokiečių karių kapų globos tautinės sąjungos „Volksbundas“ vokiečių karių sutvarkyti Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai

Pav. Vokiečių karių kapų globos tautinės sąjungos „Volksbundas“ kariai atliko Pirmo pasaulinio karo vokiečių karių kapų priežiūros darbus

Pav. Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai, Gražutės k., Zarasų sen., Zarasų rajone

Europos paveldo dienos 2021 Zarasų rajone

Pav. Žygis – ekskursija dviračiais Pirmojo pasaulinio karo pėdsakais, Turmanto seniūnija

Pav. Bunkeris Turmanto seniūnijoje

Pav. Bunkeris Turmanto seniūnijoje

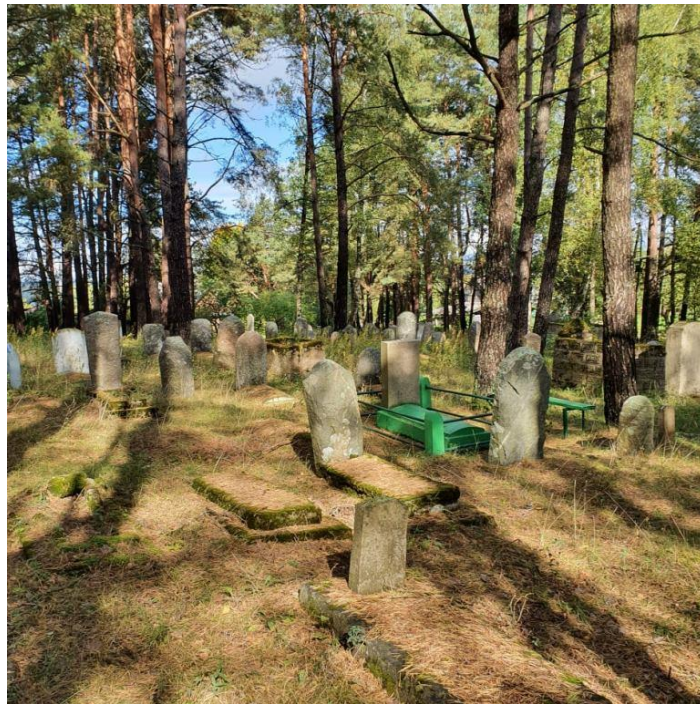
Pav. Zarasų Pauliaus Širvio progimnazijos moksleiviai prie Stelmužės ąžuolo

Pav. Zarasų Pauliaus Širvio progimnazijos moksleiviai Stelmužės Viešpaties Jėzaus Kryžiaus bažnyčioje

Pav. Zarasų Pauliaus Širvio progimnazijos moksleiviai prie Stelmužės ąžuolo

Pav. Ekskursija žydų kapinėse

Pav. Ekskursija Krakynės miške

Pav. Ekskursija Degučių kaime prie sentikių cerkvės

Vokiečių karių kapų globos tautinės sąjungos „Volksbundas“ kariai ekskursijoje po Pirmo pasaulinio karo objektus Zarasų rajone

